

Drs P. A. Verburg
DE STICHTING 1940-1945

Globaal gezegd: Stichting '40-'45 kwam voort uit Plan F; Plan F kwam voort uit de LO-LKP. Globaal gezegd: want reeds in het prilste stadium van dit initiatief liet zich tevens gelden, hetgeen er leefde in andere verzetsorganisaties. Ware dit initiatief niet in de LO-LKP opgekomen, het zou zeker elders ontsprongen zijn.

De idee van de na-oorlogse verantwoordelijkheid van en voor het verzet zat in '43 al allerwegen in de illegale lucht. Niet zozeer de conceptie dus, doch de formulering dezer idee was het, waarmee de LO met haar Plan F voorop ging. Was dit te verwonderen van een organisatie, bij welke juist de verzorgingsgedachte centraal was?

En de verwezenlijking?

Reeds de voorbereidende, nog illegale realisatie in de zomer van '44 was van meet af inter-organisatorisch: Trouw en De Waarheid, VN, NC, NSF, LO, ze hebben zich daartoe terstond om één tafel geschaard. Al in haar oer-gedaante was de Stichting door de eendrachtige samenwerking van de markantste exponenten van het verzet een zaak van de Nederlandse illegaliteit in haar geheel!

Wat is de geschiedenis van Plan F? We moeten daartoe terug naar een sneeuwige nacht, omstreeks Maart-April '44. De LO-Topvergadering is belegd in een huis aan de Borgerweg te Oosterbeek.¹⁾ Een van de agendapunten zal ingeleid worden door Hugo en Piet van Wijngaarden, doch draagt verder geen naam. Hugo leest een kort en praktisch memorandum voor, waarin hij aangeeft hoe een na-oorlogse oud-verzettersorganisatie zou kunnen functioneren en legt daarbij de nadruk op het levendig houden der verzetsherinnering door een orgaan; Piet houdt een tot een referaat uitdijende beschouwing, waarbij een nationaal geestelijk reveil vanuit het verzet in het middelpunt staat. De hierop volgende, nogal verwarde discussie weerspiegelt de beperktheid in het concrete en de overdaad in het abstracte van de twee inleidingen. Over de verzorgingsplicht is men het eens. En zo op meer punten. Maar er zijn ook verschillen, vele en diepgaande. De ernst en het belang van het aan de orde gestelde complex van vraagstukken wordt evenwel unaniem erkend en men besluit het daarom op de agenda te houden. Het onderwerp als geheel gaat nu eenvoudigheidshalve onder de naam Plan F, een aanduiding, die Hugo zonder dieper zin boven zijn memorandum had geplaatst. En hiermede was Plan F geboren en ten doop gehouden. Intussen: ook dit begin had nog een voorgeschiedenisje gehad.

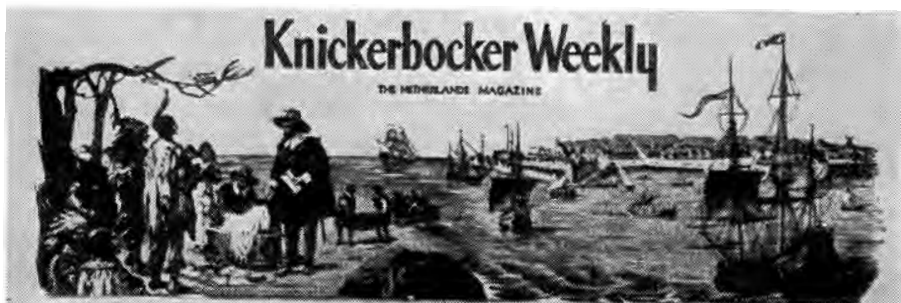
Op uitnodiging van Piet was Hugo in de nazomer van '43 naar Wageningen gekomen voor een samenspreking. Piet stond, zelf theoreticus van aanleg, enerzijds door perscontacten — o.a. met de redacties van de Ploeg, de Toekomst, Christophoor en Trouw —, anderzijds door deelneming aan het organiseren van de LO, a.h.w. in twee verzetswerelden. Misschien was het daardoor, dat hij zijn overpeinzingen, terwijl de illegale pers toen hoogstens de na-oorlogse politiek-sociale perspectieven besprak, op de nationale toekomst, bezien vanuit de gezichtshoek van het verzet zelf, richtte, en zich afvroeg, wat de toekomst door en voor de illegaliteit als zodanig zou brengen. In ieder geval, dit was thans bij deze ontmoeting van theoreticus en practicus het gespreksthema: Wat zal de nationale toekomst door en voor het verzet brengen? Geen van beiden maken zich illusies over wat door dood of andere rampspoed getroffen verzetsgezinnen van het voldaan, zich schuilhoudende, onvaderlandse burgerdom der grote meerderheid te verwachten hebben. Wat zal het verzet zelve straks aan omzetting der geesten kunnen doen? Is het niet geraden om, wanneer de

¹⁾ Zie I, pag. 84 e.v.

illegaliteit hier een taak heeft, zich niet door de vrede te laten overrompelen, doch straks klaar te zijn? En vraagt dit weer niet aaneensluiting, bundeling? En hoe zou zo'n bond van oud-verzetters moeten worden ingericht? Met welke concrete taken en doeleinden? Wat kan de LO met haar uitgebreid net van steunpunten in dit opzicht straks betekenen? Theoreticus en practicus zijn het in hoofdzaken met elkander eens. In ieder geval zal de zorg voor de nagelaten betrekkingen straks geen staatszaak mogen worden, geen ambte-

naren-aangelegenheid zonder meer, laat staan een bemoeiing van het burgerdom, dat toekeek. Nodig is derhalve straks één of andere organisatie door en voor verzetters en verdere goede vaderlanders. Zij besluiten ieder voor zich de plannen verder uit te werken en de zaak dan op een komende Topvergadering voor te leggen. En dit geschiedde dus te Oosterbeek.

Een Topcommissie wordt benoemd om in concreto een taken-schema op te stellen. Kees van Gelder, de voorzitter van de LO, en Jacques (Izaäk v. d. Horst †), de verbindingsman van de LKP, en Piet zelf nemen hierin zitting. Het uitgewerkte plan zal dan via de Kern aan de andere verzetsorganisaties voorgelegd worden. Dit laatste zal Hugo te zijner tijd behartigen. Piet heeft in zijn referaat mededeling gedaan, dat hij stappen genomen heeft om reeds nu te geraken tot een verzetsorgaan, dat de opgeworpen ideeën zal bepleiten.

They Shall Be Avenged

TWENTY-SEVEN more Dutch patriots have been murdered by the Nazis in Holland. These new executions, reported in the June 6 issue of the *Deutsche Zeitung in den Niederlanden*, official German organ in Holland, brings to 42 the number of reported slayings of Netherlands patriots this month, and the number reported since the first of the year to 159.

Twenty-two of the latest victims of the Nazi terror were said to have "supported" underground resistance groups organized in that part of Gelderland Province known as Achterhoek. The organization was said to have slain several traitors, conducted raids on ration bureaus and obtained weapons for "illegal purposes". Two other members of the group who were condemned to death at the same time by a German police court of martial law in 's Hertogenbosch (Bois le Duc) were recommended for pardon, the German paper said. The condemned men were listed as follows, without specifying those two:

JAN HEGEMAN, 49, municipal official, Eibergen;
 HENDRIK HEINEN, 29, photographer, Eibergen;
 CORNELIUS POULIE, 24, Rural Police Sergeant, Varasseveld;
 GERRIT KLEISEN, 26, customs official, Zindert;
 JOHANNES SONDEREN, 30, (occupation, residence not given);
 HERMANUS MOM, 24, blacksmith, Eibergen;
 HENDRIK KRUIZINGA, 22, draper-merchant, Neede;
 WILLEM ROHANN, 31, innkeeper, Neede;
 CAREL VERSCHUUR, 25, painter, Wageningen;
 TEUNIS WORTMAN, 32, Rural Police Sergeant-Major, Neede;
 HERMANUS BLAUGEERS, 25, Rural Police Sergeant, Lichtevoorde;
 HENDRIK WIGGERS, 57, farmer, Dalen;
 JACOBUS WESTLAND, (age not given), hotel keeper, Wageningen;
 WILLEM WESTLAND, (age not given), hotel owner, Wageningen;
 MARCUS ASSIES, 25, municipal official, Assen;
 ALBERT REGEMA, 30, municipal official, Hoogeveen;
 HENDRIK RAAT, 23, postal official, Hoogeveen;
 WIEPKE VAN DER ZEE, 26, municipal official, Oosterhesselen;
 MARINUS VEHT, 24, rationing official, Papendrecht;
 ALBERT VAN DER ZIEL, 35, gardener, Zandweer;
 HENRY VAN EES, 21, actor, The Hague;
 CHRISTIAN DIEMEL, 30, insurance agent, Leyden;
 ADRIAAN DE RIJKE, 23, cabinetmaker, Gouda, and
 THEODORIUS SONDEREN, 30, coach builder, (residence not given).
 A few days later five more executions were listed (See Page 7):
 HEINRICH MUELBAUER, 27;
 THEODOR VAN NIEL;
 SPIKE TIESTRA, 40;
 JAN LUDWIG, 30, and
 JOEKE ANDRAE, farmer, of Ferwerd.

JUNE 26, 1944

3

Een bericht uit het Amerikaanse blad „Knickerbocker Weekly” over executies van illegale werkers. De meeste op deze pag. genoemde personen zijn het slachtoffer van het verraad van Willy Marcus (Zie I, pag. 478 e.v.) en van dat van Fergonet (Zie I, pag. 148 en 170). Behalve J. en W. Westland, Veht, Van Ees, Diemel, De Rijke, Muelbauer, Van Niel en Andrae, zijn de vermelde personen LO'ers en KP'ers, opgenomen in de *Necrologie* achter in dit boek.

Enkele namen zijn verkeerd geschreven. Hegeman is Hageman; Rohann is Rohaan; Blaugeers is Blaauwgeers; Regema is Rozeman; Raat is Raak; Tiestra is Tiekstra.

Hangende de nadere concretisering der plannen door de Topcommissie wordt afgesproken, dat er van Plan F als zodanig nog geen gewag zal worden gemaakt, zolang de Kern zich daarover niet heeft kunnen uitspreken. „De Nieuwe Wijnszak” verschijnt twee maanden later en spreekt dan ook pas in de Augustus-aflevering over Plan F. Verder is de NW vooral gericht op het nationaal reveil en bepleit zij daartoe, wat met een later woord de bundeling heet. ¹⁾

De commissie van drie gaat aan het werk voor de concrete formulering van Plan F en zijn taken. Er worden enige vergaderingen gehouden in de Marktstraat te Wageningen. Notulen ontbreken. Het resultaat behelste in hoofdzaak, wat later in verzetskringen als Plan F bekend geworden is. Wat de eigenlijke taken betreft geeft het een negental punten die we hierna laten volgen:

De drie zgn. verzorgingsparagrafen omschreven het volgende:

1. De verzorging der nagelaten betrekkingen, c.q. der invaliden.
2. De heropneming der illegale werkers in het maatschappelijk leven.
3. Juridische bijstand en/of financiële schadevergoeding.
(Het is deze arbeid, die door de Stichting '40-'45, door de Stichting Herstellingsoorden, alsmede door de Commissie Verzetsschade is ter hand genomen.)
4. De verdieping van het nationaal besef.
5. Bemoeiing met de verzetsgedachten, bijvoorbeeld t.a.v. gedenkdagen, monumenten enz.
(Het Nationaal Instituut heeft het in punt 4 en 5 beschreven werk ondernomen.)
6. Vastlegging der verzetshistorie door teboekstelling, door een museum enz.
(Het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie heeft dit als opdracht gekregen en de LO-LKP-Stichting heeft in het gedenkboek dit voor eigen organisaties verwezenlijkt.)
7. Een zeker toezicht op publiciteit, handelende over het illegale werk.
(Dit desideratum is nooit verwezenlijkt).
8. Advies t.a.v. de zuivering en berechting.
(Het verzamelen van gegevens door de combinatie LO, CID en PBS, alsmede de activiteit van de OD ten deze en de beraadslagen der Contact Commissie zijn van nut gebleken; de eigenlijke uitvoering, met advies van de Grote Advies Commissie, is genoegzaam bekend).
9. Een organisatorische paragraaf over de inrichting van een registratief centrum en de opbouw van een oud-verzetsorganisatie was de noodzakelijke gedachtecompletering van het negen-taken-schema.

Na via de Kern aan de voornaamste verzetsorganisaties te zijn voorgelegd, verkreeg Plan F zijn definitieve vorm, een vorm waaraan door verschillende organisaties gebeiteld en gepolijst was, doch die in hoofdzaak dezelfde gebleven was als de oorspronkelijke opzet. Er is later eens van Plan F gezegd, dat er eigenlijk geen probleem zich na de oorlog aan het verzet heeft voorgedaan, of het was in Plan F voorzien. Inderdaad, deze verdienste mogen we het toekennen. Behalve in de Kern, waar het, om met één naam te volstaan, van de kant van Van Tuyl (Walraven van Hall †), de leider van het NSF, een zeer hartelijke ontvangst verkreeg, werd het wijder bekend, doordat Piet het land in trok en er besprekingen over hield.

De NW had al bewerkstelligd, dat men wist, dat er iets gaande was en Plan F werd nu in kleine besloten vergaderingen grondslag van discussie. Het is niet nodig hier de historische gang van de discussies over het Plan F te beschrijven; laten wij mogen volstaan met te schetsen hoe, en overeenkomstig welke takengroepen, het plan zich tenslotte in drie delen splitste. De bundelingsgedachte stuitte op bezwaren. Ook het idee van het nastreven van

¹⁾ Zie I, pag. 85.

een nationaal reveil liet zich niet verbinden aan een kring van louter oud-verzetsmensen. De verzorgingstaken vonden evenwel terstond algemene bijval en zodoende kreeg de verwezenlijking van Plan F deze driedigheid, dat 1e. de bundeling zich verwerkelijkte, aanvankelijk in het Zuiden en los van Plan F door de GOIWN; dat de NW-groep zich verder op de organisatie van een instelling van nationale opvoeding toelagde, waaruit 2e. het Nationaal Instituut voortkwam, en dat tenslotte de voorbereiding van het werk, vervat in de zgn. verzorgingsparagrafen, in de lente van '44 door een kleine kring van vertegenwoordigers van verschillende organisaties min of meer onder de auspiciën van de Kern speciaal ter hand werd genomen, uit welke voorbereiding 3e. de Stichting '40-'45 haar oorsprong heeft genomen.

De eerste vergadering van wat men zou kunnen noemen het oerbestuur der Stichting, werd gehouden in een achtervertrek van een zaak in scheepsbenodigdheden aan de Prins Hendrikkade te Amsterdam. Hier waren aanwezig Ruys van het NSF, Bartels van het NC, Piet van Wijngaarden voor de NW, Hugo voor de LO, Freek voor de RvV, Wim Speelman (†) van Trouw en enkelen meer. Deze beginvergaderingen van de „old timers” — sommige op hetzelfde adres, sommige elders gehouden — hadden als voornaamste agenda's de bezinning op en de formulering van de structuur der toekomstige organisatie. Nimmer is daarbij ernstig in geding geweest de grondgedachte, die reeds bij het initiatief in de zomer van '43 had voorgezeten en die toen zo uitgedrukt was, dat een verzetsweduwe nooit zich gedwongen mocht zien om aan een ambtenarenloket te komen soebatten — nooit is deze grondidee ernstig aangevochten: hierover was men het eens! Doch ook daarover, dat straks de basismiddelen van de overheid zouden moeten komen. In weerwil van deze vaste uitgangspunten bleef er evenwel nog veel te formuleren, te definiëren, te beslissen over.

Met de totstandkoming van deze kleine, inter-organisatorische werkgroep, kreeg het Plan F-stadium z'n einde en daarmee tevens de bijzondere relatie van dit werk met de LO. De vergaderingen tot October '44 worden nu voornamelijk besteed aan de bezinning op doel en werkwijze van de te stichten organisatie. Sinds in Juli-Augustus de GAC was samengesteld en was gaan functioneren, stond de arbeid van de werkgroep nu onder auspiciën van de GAC. Intussen wordt ook gestreefd naar duidelijkheid omtrent de figuur, waarin de oud-verzetsmensen, die het Stichtingswerk straks ter hand zouden moeten nemen, moeten worden georganiseerd. Moet dit dan toch weer uitlopen op een bundeling? Voor het ogenblik is de beantwoording van deze vraag evenwel minder urgent, dan die omtrent de bestuursvorm. In nauw overleg met de GAC wordt een oplossing gevonden, die belooft te voorzien in de leiding, zolang er van verkiezing van onderop nog geen sprake zal kunnen zijn.

De 13e October '44 is de grote dag in de illegale geschiedenis van de Stichting '40-'45. In het geheim wordt dan de Stichtingsacte verleden en daarmee werd de Stichting een — zij het nog illegale — realiteit.

De ondertekenaars waren:

Jan van Andel (Trouw), Andries Bartels (NC), Dolf de Bruyn ¹⁾ (VN), Hugo den Hollander (LO), Bob Martel (Waarheid), Jan Ruys (NSF). Jan van Andel had al heel in het begin de plaats van Wim Speelman ingenomen, Freek was wat later vervangen door Bob Martel, Piet van Wijngaarden (NW) was vanaf begin September door de oorlogshandelingen in Gelderland uitgeschakeld geraakt — en bleef dit tot December. De zes ondertekenaars vormen met goetvinden van de GAC een bestuur. Als juridische adviseurs worden hun toegevoegd Dr Max en Van Arkel. In de loop van November komt men ook tot een besluit omtrent de samenstelling van een breed bestuur: dit zal bestaan uit 21 vertegenwoordigers

¹⁾ Elders steeds „De Kanter” genaamd. Red.

van de landelijke verzetsorganisaties, namelijk: NSF, NC, OD, LKP, LO, RvV, PBC, Studentenverzet, Spionnagegroep, Natura, Zeeliedenfonds, Medisch verzet, Schoolverzet, Trouw, VN, JM, OV, Christofoor, Het Parool, De Waarheid, benevens Piet persoonlijk. De Stichtingsbrief van October vermeldde als doel der Stichting '40-'44 — de naam was een vondst van Roelants van Het Parool; uiteraard moest dit later '40-'45 worden —: „het verzorgen van de morele, geestelijke en materiële noden van personen of groepen van personen, die tijdens de bezetting door daad of houding tot het binnenlands verzet hebben bijgedragen, hun gezinnen of nabestaanden, indien zij . . . bijstand zullen blijken te behoeven.”

Vanaf October '44 tot Januari '45 is er nu geregeld vrijwel iedere Vrijdagmorgen vergaderd. Het agendum is steeds overladen. De doelstelling wordt opnieuw principieel onder beschouwing genomen. De later ingestelde gewijzigde formulering spreekt juister van: „zedelijke, maatschappelijke en stoffelijke noden . . .” Wat de onderbouw betreft: verkiezingen zijn, zo ziet men duidelijk in, een hopeloze zaak, zolang men niet precies weet, wie precies stemgerechtigde illegale werkers zijn. En stemmingen in illegale groepen vindt men terecht een onding. Van de kant van de LO is bij deze bespreking de ondeugende opmerking gemaakt, dat de LO als grootste verzetsorganisatie die verkiezingen dan geheel in de hand zou hebben. Wat dan? Een federatieve opzet, waarbij de vertegenwoordiging van alle nationale facetten en levenssferen tot hun recht zouden komen? Tenslotte heeft men besloten, dat het brede Topbestuur de provinciale, en de provinciale besturen de plaatselijke besturen aanwijzen zouden. In de kleine plaatsen zou de LO de Stichtings-taak waarschijnlijk op zich moeten nemen. Zoals men weet is ongeveer een jaar na de bevrijding de democratisering van onderop een feit geworden. Ook de vraagstukken betreffende de verwerving en beheer der middelen werden in studie genomen, waartoe een speciale financiële commissie werd aangewezen. En tenslotte waren er nog allerlei reglementaire en juridische aangelegenheden, die onderzocht en besproken moesten worden. Omtrent het merendeel dezer vraagstukken — vooral die betreffende de vorm der organisatie — was men in deze periode tot een aanmerkelijke graad van klaarheid en eenstemmigheid gekomen, toen de grote slag viel.

Op 12 Januari werden De Kanter, Ruys en Van Andel van het hoofdbestuur tijdens een vergadering ten huize van de juridische adviseur Van Arkel — en door diens verraad, wat men toen evenwel niet vermoedde¹⁾ — gearresteerd. Hugo en Bob Martel wisten te ontkomen; Bartels en Dr Max waren niet ter vergadering.

Deze verpletterende slag werd 14 dagen later gevolgd door de arrestatie van Hugo, eveneens door verraad van Van Arkel. En deze arrestatie veroorzaakte reeds de volgende dag het oprollen van het Landelijk Werkcomité, waarbij ook Van Tuyl, de leider van het NSF en hartelijk bevorderaar van de Stichtingsgedachte, gearresteerd werd.

Het Stichtingswerk kwam door deze rampen aanvankelijk vrijwel stil te liggen. Behalve door de decimering van het hoofdbestuur werd dit in de hand gewerkt door de steeds slechter wordende verbindingsen, de toenemende algemene chaos, alsmede door de hongersnood en het gebrek in het Westen. De LO stond mede vooraan bij de bescherming van de jonge plant tegen beunhazerij en aanmatiging van allerlei, vaak zeer goedwillende philanthropische ondernemingen, die in deze laatste maanden voor de bevrijding allerwegen actief werden. Het probleem in deze laatste periode was dan ook, dat, nu de organisatievorm in hoofdzaak vastlag, de uitvoering — of liever de voorbereiding daarvan — op touw gezet moest worden. Het bestuursapparaat moest daartoe weer zo goed mogelijk op gang komen. Een initiatief van het CB der LO ten deze stuitte op bezwaren bij de CC, die opbouw van de organisatie nog vóór de bevrijding niet achtte op te wegen tegen de gevaren van nieuwe

¹⁾ Zie I, pag. 123 e.v.

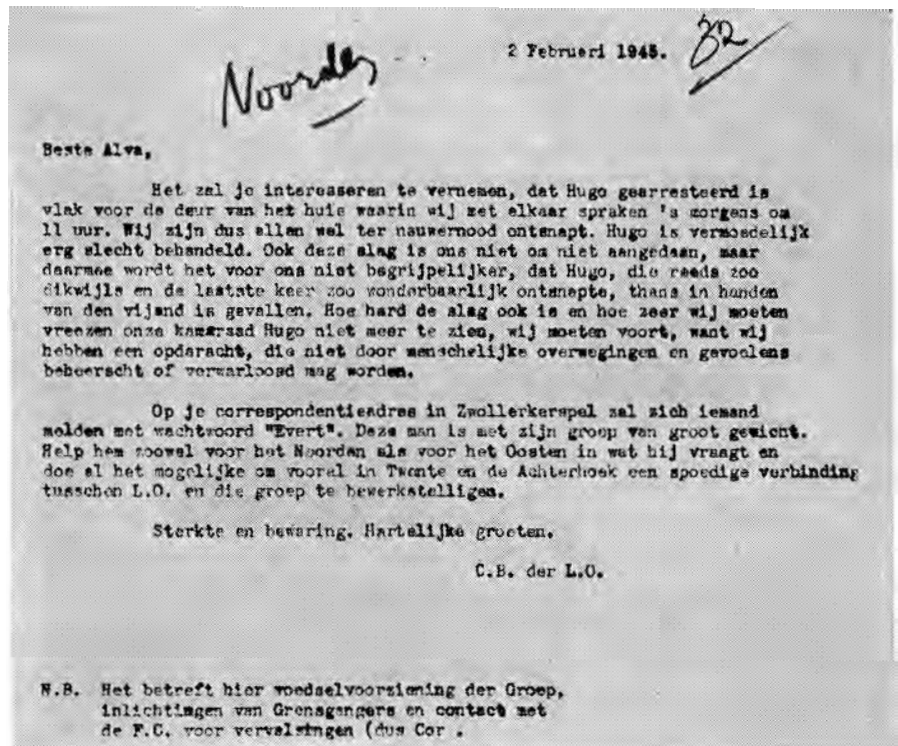
arrestaties. Dat was kortzichtig gezien, vooral omdat 't NVH wel voortging daarmee. Want hoewel er in Februari al bekend gemaakt was, dat de regering met de Stichtingsplannen instemde, trok NVH de laatste maanden voor de bevrijding op zo'n wijze medewerkers aan — en hierbij ook verzetsmensen — en hier en daar met zulke prenties, dat het Stichtingsproject ontwricht dreigde te zullen raken. De toestand in de laatste twee maanden voor de bevrijding is niet geheel duidelijk. Bartelsschijnt — hij woonde in Den Haag, wat

onder de omstandigheden van het ogenblik erg lastig was — met de Financiële Commissie doorgewerkt te hebben. Een commissie — aanvankelijk niet, later, naar het schijnt, wél erkend door de CC — bestaande uit het andere nog vrije bestuurslid Bob Martel, Piet van Wijngaarden en Max (niet Dr Max) van de LKP — heeft van haar kant getracht het bestuursvacuum te dichten. Verder is er nog een vergadering belegd met een aantal organisatievertegenwoordigers in de Nes te A'dam, doch ook hier is men niet veel verder gekomen. In het uitgemergelde en verhongerende Amsterdam, onder toenemende nood en terreur, kon tenslotte in het bestuurswerk niet bevredigend worden voorzien. Gelukkig betekende dit niet, dat men in den lande stil gezeten had. In Amersfoort bv. was van Januari '45 af een goed georganiseerde actie opgezet, die zich een taak in de geest van het verzetswerk ten doel had gesteld. Deze groep pleegde van meet af overleg, o.a. met het CB der LO, en heeft zich later geheel in de Stichting '40-'45 ingeschakeld.

Ook dient vermeld te worden, dat reeds in het najaar van '44 uit correspondentie tussén het CB der LO en de Friese LO bleek, dat de Friezen met Leeuwarden en Sneek als centra de Stichtingsplannen zelfstandig wilden uitwerken. Zoals bekend, vertoonden de verzetsorganisaties daar een grote eenheid.

Men was in Friesland van mening, dat de Stichting '40-'45 slechts mogelijk zou zijn als een federatie van autonome provinciale stichtingen. Tegenover het voordeel van het Friese plan, waardoor de Stichtingsgedachte dichter bij het publiek zou komen, doordat iedere streek dan zijn eigen slachtoffers zou verzorgen, stond het nadeel, dat sommige landsdelen dan buiten hun schuld in een nadelige positie zouden geraken. Bovendien zou de Stichting in de vorm van een federatief orgaan minder geschikt zijn als apparaat voor uitbetaling van het pensioen van rijkswegen.

De discussie heeft niet tot overeenstemming geleid. In Friesland is een vereniging Friesland

Een brief van het Centraal Bureau der LO aan Alva, de inter-provinciale leider der LO voor het Noorden, geschreven direct na de arrestatie van Hugo.

'40-'45 en een Stichting Sneek opgericht, apart van de Stichting '40-'45, die de overige provincies verenigde. Friesland werkte snel en actief en Stichting Sneek bracht bv. binnen zeer korte termijn een grote som geld bijeen. De samenwerking tussen Stichting '40-'45 en Friesland liet na de oorlog spoedig niets te wensen over en geschiedde in de beste harmonie. In de eerder bevrijde 3 zuidelijke provincies was het Landelijk Herstel¹⁾, voortgekomen uit de LO, o.a. de Stichtingstaak beogend, reeds voor de capitulatie op toeren gekomen. Landelijk Herstel verenigde zich later met de Stichting '40-'45.

De laatst vermelde feiten reikten reeds tot in de dagen na Mei '45. In de laatste maanden, voorafgegaan aan de bevrijding, was voor de Stichtingsmensen het uit de gevangenis doorgedrongen bericht, dat De Kanter, Ruys en de anderen nog in leven waren, een lichtje in de duisternis.

Eindelijk daagt dan de bevrijding. En vele illegale werkers gaan, nog niet in staat het nieuwe ten volle te beseffen, als verdwaasden rond in een onwezenlijke wereld en van menig verzetsman is de eerste gang in het vrije land geweest niet naar de feesten, doch naar een huis in de provincie, naar een kamer in een stille buurt van de grote stad, naar een plek achteraf. Als ware het met een slecht geweten, zo traden zij daar over de drempel. Want daar vonden ze het gemis, het schrijnende leed, omdat er daar één of meer nimmer weergekeerd waren. In onmacht tot vertroosting kon men alleen maar tot zich zelf zeggen als een verontschuldiging of als een bede: God, er is toch wel iets gedaan, hoe weinig ook! Zegen het werk van de Stichting '40-'45!

De gevangen genomen leden van het Stichtingsbestuur keerden, Gode zij dank, ongedeerd weer uit de gevangenis. En zo kon het werk met de oude ingewerkte krachten, nu in vrijheid, voortgezet worden. Zo nam de Stichting '40-'45 haar vaart in een vrij Nederland. Een vaart, gemeten aan het volmaakte ideaal, wellicht gebrekkig en teleurstellend; een vaart, vergeleken met wat elders geschiedde in de landen rondom, waar ook verzet is geweest en waar weduwen en wezen zijn, groots en loffelijk.

Reeds op 16 Mei '45 wordt de eerste hoofdbestuursvergadering gehouden met de vrijgelatenen. Een berg van werk ligt voor hen. Allereerst worden stappen genomen om een bureau in te richten: een directeur wordt benoemd. Men moet trachten een beeld te verkrijgen van de omvang van het komende ondersteuningswerk en van de daaruit vloeiende financiële lasten. Daartoe wordt een landelijke enquête ingesteld. Van onschatbare waarde ter invoering van de Stichting bij het Nederlandse Volk is het feit, dat H.M. Koningin Wilhelmina de Stichting onder Haar hoge bescherming wil nemen. De daadwerkelijkheid van Haar sympathie wordt zichtbaar in Haar toezegging van een gift van een half miljoen gulden. Men bezint zich op de inzameling der geldmiddelen: straat-en/of openbare buscollectes worden strijdig geacht met het hoge piëteitsvolle doel en de volle nadruk komt te liggen op de verwerving van persoonlijke, zo mogelijk, geregelde bijdragen. Een bijzondere commissie behartigt de propaganda. Een intensief contact ontstaat met andere organisaties. Met NVH komt men tot coördinatie op het punt van de geldinzamelacties, die al onmiddellijk na de bevrijding op touw gezet worden. Wat later wordt er met deze instantie ook een accord bereikt over de verzorging van de zgn. principiële onderduiker. In afwachting van de definitieve rijksbijdrage verleent het NSF financiële faciliteiten. Met het Rijksbureau ter Verzorging der Oorlogsslachtoffers komt men tot een regeling volgens welke de behandeling der verzetsslachtoffers volledig aan de Stichting wordt toevertrouwd.

De eigenlijke verzorging wordt ook terstond stevig aangepakt. De gezondheidszorg wordt door de Stichting Herstellingsoorden op zich genomen; verder behoren gezinsverpleging, een rustoord voor huisvrouwen en de uitzending van jonge oud-illegalen naar het buitenland tot

¹⁾ Zie pag. 556.

de eerste agenda. Een speciaal comité helpt de ex-politieke gevangenen. Arbeidsbemiddeling wordt bij de in aanmerking komende officiële instanties aanhangig gemaakt.

Op 27 Juni '45 werd in vergadering van de GAC te Amsterdam de enigszins gewijzigde acte van oprichting der Stichting '40-'45 opnieuw notarieel gepasseerd; de oorspronkelijke acte was in handen van de SD geraakt. De GAC verwerkelijkte thans ook de plannen van vóór de bevrijding en zo werd een hoofdbestuur gevormd van ruim 20 leden. Als overgangsmaatregel op de weg naar de algehele democratisering en om in de overgangperiode het contact met het land zo innig mogelijk te maken, werd een Interprovinciale Adviescommissie ingesteld. Aan de basis van de organisatie ontstonden plaatselijke besturen en voorzover deze nog niet bestonden, werden plaatselijke gedelegeerden aangewezen om de plaatselijke arbeid te organiseren; zo ontstond een solide onderbouw. Zodoende heeft bij de intrede van het jaar '46 het nog sterk ideologisch bepaalde aspect van vóór Mei '45, plaats gemaakt voor dat van een gonzende bijenkorf van activiteit. Er wordt gewerkt, er wordt gedelibereerd, er wordt — zo nodig — gevochten. Dit laatste was soms met allerlei hogere of lagere instanties ook nodig. Niettemin won de Stichting dagelijks aan begrip in brede lagen der Nederlandse bevolking.

In April '46 ondertekenen alle Nederlandse politieke partijen, op een weinig betekende uitzondering na, een verklaring, die de Stichting voor het front van alle overtuigingsrichtingen als het ware autoriseert.

In Mei '46 kreeg de nagestreefde opbouw door trapsgewijze verkiezingen van onderop zijn beslag. Een nieuw hoofdbestuur is daarvan het gevolg: nieuwe krachten verschijnen, enkele ouden gaan heen. Het werk gaat door met even grote toewijding en, zo mogelijk, nog grotere deskundigheid. Want naarmate de zakelijk-organisatorische eisen zwaarder gaan wegen, is deskundigheid een steeds hoger te waarden eigenschap. De hooffdirectie geeft daarin een schitterend voorbeeld. De omstandigheden vergen, dat iedere medewerker van hoog tot laag doordrongen moet zijn en bewust van zich te wijden — zoals het in een van de jaarverslagen staat — aan een republica, een zaak van nationale proportie!

In '46 komt er ook meer tekening in het werk; men kan nu de dingen geleidelijk overzien. Midden '46 keert de Stichting per maand aan periodieke bijdragen voor levensonderhoud ruim f 600.000,— uit, waarvan ruim f 500.000,— alleen aan weduwen en wezen. De reeds aangegrepen bemoeiingen intensiveren en differentiëren zich steeds meer. De herinschakeling van oud-verzetsmensen in het maatschappelijk leven strekt zich ook uit tot adviezen aan het Ministerie van Economische Zaken omtrent vestiging of bedrijfsvergunningen; in een aantal gevallen zorgt de Stichting voor juridische bijstand; de in de eerste na-oorlogse tijd zo grote behoeften aan allerlei gebruiksgoederen worden door een zgn. natura-voorziening zoveel mogelijk gelenigd, waartoe allerlei besprekingen met het Ministerie van Sociale Zaken — hier o.a. ook over zendingen van voedselpakketten — en met andere instanties gehouden worden. Zo wordt de Stichting op veel ambtelijke bureaux en bij menig departement een bekende figuur. De Stichting representeerde in dit alles verzetsweduwen en verzetsinvaliden bij de officiële instanties en zo blijft hun het kille ambtenarenloket bespaard.

Intussen werd ook gewerkt aan de voorbereiding van het wetsontwerp tot pensioenverlening aan verzetsslachtoffers en nagelaten betrekkingen. Bij overheid en volksvertegenwoordiging ontmoette het principe van zulk een Staatspensioen geen verzet; integendeel: van alle kanten was er van stonde aan warme bijval. De Staat is dan ook garant voor de overbruggingsfinanciering van het NSF geweest. Toch verliest de Stichting geen ogenblik uit het oog, dat het te verwachten rijkspensioen slechts zal voorzien in de grondbedragen. Het daarboven nodige moet verworven blijven uit particuliere bijdragen. De activiteit ter verkrijging dezer bijdragen wordt dan ook gestadig opgevoerd. Het Ministerie van Finan-

ciën staat overschrijving uit geblokkeerde tegoeden toe, allerlei overleg geschiedt voorts met neven-instellingen als bv. het Comité Ereschuld en Dankbaarheid. Intussen gaat de werkzaamheid der Stichting allermint op in financiële aangelegenheden, legislatieve studie en bewerking van Ministeries en ambtelijke instanties en dergelijke top-arbeid meer, waarbij het hart koud zo kunnen blijven, neen, de gezinsbijstand door huisbezoek en allerlei persoonlijke bemoeiing met achtergeblevenen wordt geen ogenblik vergeten. Ja, juist dit werk geldt, unaniem bij hoog en laag in de Stichtingskring, als het brandpunt, de kern van de „ongeschreven overeenkomst”, van de heilige belofte, eenmaal gedaan aan de genoten in het verzet: „Wij zorgen voor de jouwen!”

De wet Buitengewoon Pensioen '40-'45 is 21 Augustus '47 aangenomen en 29 September van kracht geworden.

De uitbetaling der pensioenen is daarmee officieel zaak der Stichting geworden; de voorzitter der Stichting is benoemd als lid der Buitengewone Pensioenraad; verder geeft zij de illegaliteits- en waardigheidsverklaring af, verstrekt gegevens en adviseert bij maatregelen van uitvoering.

En hiermede was het in financieel opzicht zo belangrijke sluitstuk gelegd. Omstreeks 4500 gezinnen genieten op het ogenblik dat de wet van kracht wordt maandelijkse uitkeringen. En vanaf de bevrijding was er toen meer dan vijftien millioen gulden aan financiële bijstand verleend.

Hoezeer ze ook de basis vormen, de staatsmiddelen voorzien dus slechts in de directe pensioenen. Eigenlijk gaat dit zelfs om buiten de arbeid, waarin het hart klopt der Stichting. Een uiteraard naar starre normen geformuleerde pensioenregeling kon niet toereiken bv. aan het streven de gezinnen te handhaven op het oude maatschappelijke niveau. Om nog te zwijgen van de gezinszorg, maatschappelijke bemiddeling, gezondheidszorg (de Stichting Herstellingsoorden ging midden '48 in feite in de Stichting '40-'45 op), de pakkettenacties, gemeenschapsavonden, beurzen en velerlei bijzondere uitkeringen. Tenslotte brengt het apparaat ook zijn kosten mede, alhoewel hier gestadig de keur der soberheid blijft aangelegd. Dit alles moet de Stichting bekostigen uit eigen middelen.

Daarom moet de Stichting om haars levenswil doorgaan met financiële acties, want de tijd van de „meevallers” is voorbij — wij noemen uit vele: f 57.000,— van de Textielstichting Grebbegebied; de overdracht van (uit particuliere bron verzamelde) LO-kassen uit de bezettingstijd, waarvan reeds via de LO-LKP-Stichting f 850.000,— werd geregistreerd, en schenkingen van de meest uiteenlopende instellingen.

Laten we, na tot zover — dit na-oorlogse overzicht reikt tot het einde van het jaar '48 — ons als toeschouwers te hebben laten meedrijven op de brede, ja zeer breed uitgewaaierde stroom van activiteiten der Stichting, ten besluite nog een blik op de Stichting werpen vanuit de vogelvlucht van het principe der begingedachte: „voor en door het verzet zelf!” Op dat gebied, waar niemand de verzetsman rechtens kon of ook maar durfde te ontstrijden de volle zeggenschap tot zelfstandig handelen — op dit gebied der eerbiedige inlossing van heilige beloften, gedaan eens door een handdruk, een blik, maar met een hartbeklemmende vastbeslotenheid, zoals maar weinig beloften op deez' aard gedaan zijn — op dit gebied heeft het verzet het lot van zichzelf en eigen mensen in handen genomen. En de staat heeft dit initiatief erkend en gehuldigd, heeft zich onthouden van bemoeizucht en voorts gedaan wat des Staats is! Ook de teleurgestelde nationaal-reveil-verwachters kunnen hier althans zich verheugen over een, in typisch Nederlandse stijl, welgeslaagde daad! En ook de bundeling vindt hier een ongezochte en des te gezonder verwezenlijking met een positieve taak.

Het oude Plan F werd eenmaal ontworpen door LO'ers en KP'ers. De LO en LKP stonden

— zij het ook niet alleen — vooraan bij de bescherming van de jonge plant in de tijd voor de bevrijding zoveel als in hun vermogen lag! En dit ging in nieuwe vormen na de bevrijding door. LO-LKP'ers werken mee in de Stichting van hoog tot laag. Mogen de LO-LKP'ers hun verantwoordelijkheid voor de Stichting tot in lengte van dagen blijven verstaan.

Voor onze doden was onze belofte eenmaal een laatste licht, dat door traliën en prikkeldraad viel „in een nacht van verdriet”. Om daar in donkerheid nog kleine bloemen van troost te doen bloeien. Zeggen we dan, ziende op het dit verbeeldende embleem der Stichting, als een bede om zegen: Zon der Gerechtigheid, verlicht ons! Want wat we doen is meer dan eléèmosunè, d.i. aalmoes, daad van medelijden. Het is een daad van Recht! En de Gerechtigheid is Godes!

